

21.6.2012

Dnro 43/62/12

Oikeusministeriö
Lainvalmisteluosasto

Viite: Lausuntopyyntönnne 15/41/2011

Asia: Valtakunnansyyttäjänviraston lausunto

Oikeusministeriö on pyytänyt Valtakunnansyyttäjänviraston lausuntoa raiskausrikosten lainsäädännöllisiä muutostarpeita koskevasta arviomuistiosta (Selvityksiä ja ohjeita 25/2012).

Valtakunnansyyttäjänvirasto esittää lausuntonaan seuraavaa:

Yleistä

Muistiossa on arvioitu kysymystä siitä, tulisiko raiskaus rikoksen tunnusmerkistössä määritellä uhrin vapaaehtoisesti ja vapaasta tahdosta annetun suostumuksen puuttumisen kautta. Kyse on tällöin nimenomaan pätevän suostumuksen puuttumisesta ja sen merkityksestä raiskauksen määrittelyssä.

Valtakunnansyyttäjänvirastolla ei ole huomauttamista kysymyksen taustalla olevaa kansainvälistä kehitystä ja ulkomaista lainsäädäntöä sekä raiskausrikosten sääntelystä esitettyjä näkemyksiä koskevaan esitykseen.

Muistiossa ei esitetä raiskauksena rangaistavan käyttäytymisen alan olennaista laajentamista tai supistamista. Sen sijaan lainsäädäntömuutoksilla, kuten otsikoimalla nykyistä useammat teot raiskaukseksi, on pyritty korostamaan niiden paheksuttavuutta.

Valtakunnansyyttäjänviraston näkemyksen mukaan Suomen kansainväliset velvoitteet antavat kuitenkin aiheen pohtia, tulisiko raiskauksen soveltamisalaa laajentaa. Suomi on 11.5.2011 allekirjoittanut naisiin kohdistuvan väkivallan

21.6.2012

Dnro 43/62/12

ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen.

Yleissopimuksen artikla 36 koskee seksuaalista väkivaltaa, raiskaus mukaan lukien. Artiklassa sopimuspuolille on asetettu velvollisuus säätää rangaistavaksi seksuaalinen tunkeutuminen toiseen henkilöön sekä muu seksuaalinen teko toisen henkilön kanssa ilman hänen suostumustaan. Artiklan 2. kohdassa todetaan, että henkilön olisi annettava suostumus vapaaehtoisesti vapaasta tahdostaan, mikä arvioidaan kulloistenkin olosuhteiden mukaan.

Sopimuspuolten harkintaan on kuitenkin jätetty kansallisen lainsäädännön tarkka sisältö sekä tekijät, joiden ne katsovat estävän vapaasti annetun suostumuksen.

Suomen rikoslain mukaan sukupuoliyhteys tai seksuaalisen teon tekeminen toiselle ei ole seksuaalirikoksena rangaistavaa kaikissa niissä tapauksissa, joissa vapaaehtoisesti vapaasta tahdosta annettu suostumus puuttuu. Tämä koskee tilanteita, joissa suostumuksen puutetta ei ole lainkaan ilmaistu, sekä tilanteita, joissa suostumus on ilmaistu, mutta se ei ole pätevä. Seksuaalirikoksena rangaistavan käyttäytymisen ulkopuolelle jää siten tilanteita, joissa rikosoikeudellisesti ja myös siviilioikeudellisesti pätevänä pidettävää suostumusta sukupuoliyhteyteen tai seksuaaliseen tekoon ei ole. Esimerkkinä mainittakoon aikuiseen kohdistunut erehdyttäminen, viettely ja ilman suoranaista uhkausta tapahtunut painostaminen sukupuoliyhteyteen tai seksuaaliseen tekoon, joissa kyse ei ole myöskään rikoslain 20 luvun 5 §:n 3 tai 4 kohdan tarkoittamista tilanteista.

Edellä sanottu ei kuitenkaan vielä merkitse sitä, että sukupuoliyhteyden tai seksuaalisen teon käsittävät teot tulisi säätää rangaistavaksi kaikissa niissä tapauksissa, joissa pätevä suostumus puuttuu. Kriminalisointitarvetta harkittaessa on kiinnitettävä huomiota muun ohella tekojen moitittavuuteen samoin kun niihin liittyviin näyttöongelmiin. Mikäli rikollisten tekojen toteennäyttäminen tulisi kohtaamaan niin merkittäviä vaikeuksia, että rangaistussäännös jäisi käytännössä kuolleeksi kirjaimeksi, on syytä pohtia kyseisten tekojen jättämistä rangaistavuuden ulkopuolella. Jos suostumuksen puute ei ole pääteltävissä mistään ulkonaisista seikoista, tekijän on käytännössä mahdotonta tietää, ettei suostumusta ole. Tekijältä puuttuu tällöin tahallisuus tai ainakin sen toteennäyttäminen on varsin vaikeaa tekijän vedotessa erehdykseen.

On myös tärkeää, että raiskaussäännöksillä suojataan riittävän laaja-alaisesti seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Kysymystä on syytä pohtia raiskaussäännösten suostumus pohjaisen määrittelyn ohella. Selvää on, että vakavimmat toisen tahdon vastaiset sukupuoliyhteys ja seksuaaliset teot tulee säätää rangaistaviksi.

Valtakunnansyyttäjäviraston näkemyksen mukaan seksuaalirikoksena rangaistavien tekojen piiriä ei ole tarpeen olennaisesti laajentaa. Sen sijaan ehdo-

21.6.2012

Dnro 43/62/12

tamme jäljempänä säännöksiin tiettyjä tarkennuksia jäljempänä esitetyin tavoin. Toteutuessaan nämä merkitsisivät sitä, että seksuaalirikoksena rangaistavan käyttäytymisen ala laajensi jonkin verran nykyiseen verrattuna. Se, minkä verran laajentumista tapahtuisi, riippuu säännösten nykyisestä tulkintakäytännöstä.

Muistiossa ehdotetut keskeiset lainsäädäntömuutokset

Sukupuolilyhteyteen pakottaminen (RL 20 luku 3 §)

Muistiossa on päädytty suostumuksen osalta sääntelymalliin, jossa suostumuksen puutetta ei otettaisi nimenomaisesti raiskauksen tunnusmerkistötekiäksi. Tunnusmerkistön olisi kuitenkin katettava sellaiset tekotavat, jotka ilmentävät vapaaehtoisen ja vapaasta tahdosta annetun suostumuksen puuttumista.

Tähän liittyen ehdotetaan, että rikoslain 20 luvun 3 §:n mukaan sukupuolilyhteyteen pakottamisena rangaistavat teot siirrettäisiin rikoslain 20 luvun 1 §:n raiskausnimikkeen alle. Tämä tarkoittaisi samalla sitä, että nykyisin lieventävin asianhaarojen vallitessa tehdyt raiskausrikokset tulisivat rangaistaviksi nimikkeellä raiskaus.

Lisäksi muistion mukaan suostumuksen puutetta konkreettisesti ilmentävät nykyisin rikoslain 20 luvun 5 §:ssä tarkoitetut teot siirrettäisiin rikoslain 20 luvun 1 §:n raiskausnimikkeen alle.

Riippumatta omaksutusta sääntelymallista, korostamme, että säännösten on oltava riittävän tarkkarajaisia. Olosuhteet tai seikat, joiden vuoksi pätevän suostumuksen katsotaan puuttuvan, on käytävä riittävän selkeästi ilmi säännöksistä sekä niitä koskevista lain esitöistä. Rikoslain 20 luvun 3 §:n 2 momentissa tarkoitetun uhkaamisen suhdetta painostamiseen tulisi pohtia. Säännöksen tulisi kattaa tilanteet, joissa asianomistajaa ei suoranaisesti uhata, vaan kyse on pikemminkin painostamisesta.

Lisäksi rikoslain 20 luvun 1 § 2 momentin ja 4 § 2 momentin tulisi nykyistä selvemmin kattaa tilanteet, joissa uhri on tosiasiallisesti puolustuskyvytön esimerkiksi tilanteen yllätyksellisyydestä tai nuoresta iästään johtuvan hämmennyksen vuoksi olematta kuitenkaan säännöksen tarkoittamassa ja sanan varsinaisessa merkityksessä avuttomassa tilassa. Käytännössä ongelmallisiksi ovat osoittautuneet etenkin tilanteet, joissa uhri on 16-18 vuoden ikäinen nuori. Tällaisissa tapauksissa asianomistaja saattaa säännöksen sanamuodon suppeudesta johtuen jäädä kokonaan vaille rikosoikeudellista suojaa. Säännöksiä tuli tämän vuoksi täydentää.

Valtakunnansyyttäjänvirasto on aiemmin tuonut esiin näkemyksen, jonka mukaan uhrin puolustuskyvyttömyyttä ilmentäviin seikkoihin voitaisiin lisätä mainita olosuhteista johtuvista vaikeuksista ilmaista suostumuksensa puute tai

21.6.2012

Dnro 43/62/12

puolustaa itseään (Puheenvuoro 14.1.2011 eduskunnan lakivaliokunnalle koskien hallituksen esitystä HE 283/2010 vp. rikoslain 20 luvun puolustuskyvyttöntä henkilöä koskevien raiskaussäännösten muuttamiseksi). Vastaavaa on ehdotettu myös Ruotsissa (SOU 2010:17). Mietinnössä on katsottu, että olosuhteet joiden vuoksi uhrilla on ollut erityisiä vaikeuksia puolustaa seksuaalista koskemattomuuttaan, voivat liittyä uhrin päihtymykseen, uhkaavaan tilanteeseen, uhrin kuljettamiseen yksinäiseen paikkaan tai muuhun paikkaan kuin on sovittu, uhrin avun tarpeeseen tai yllätystilanteen hyväksikäyttöön. Tilanteet vastaavat ainakin osin sitä, mitä meillä lain esitöiden (HE 6/1997 ja 283/2010) mukaan voidaan ymmärtää avuttomalla tilalla.

Tässä yhteydessä olisi myös aiheellista tarkemmin pohtia, tulisiko lainsoveltamisen yhtenäisyyden varmistamiseksi lakiin ottaa nimenomaisia mainintoja rikoslain 20 luvun 3 §:ssä tarkoitetuista "muista seikoista", jotka väkivallan tai uhkauksen vähäisyyden ohella ovat raiskauksen lievyyttä kokonaisuutena arvioitaessa huomioitavia seikkoja. Teon törkeysarvioinnissa vaikuttavat seikat ovat arvosidonnaisia, jolloin myös niiden niiden merkitys teon törkeysarvostelussa vaihtelee lainsoveltajasta riippuen.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen raiskausrikoksia koskevasta selvityksestä (Oikeusministeriö. Selvityksiä ja ohjeita 13/2012) on pääteltävissä, että oikeuskäytäntö on jossain määrin epäyhtenäinen, kun kyse on rajanvedosta perusmuotoisen ja lieventävien asianhaarojen vallitessa tehdyn raiskauksen välillä. Seikkoja, joita ei nähdäksemme ainakaan lähtökohtaisesti tulisi pitää lieventävinä, ovat osapuolten tekoa edeltävä kanssakäyminen sekä teon lyhyt kesto.

Asemaa hyväksi käyttäen tapahtunut seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20 luku 5 §)

Muistiossa ehdotetaan, että rikoslain 20 luvun 5 §:ssä rangaistaviksi säädettyt sukupuoliyhteyden käsittävät teot siirretään rikoslain 20 luvun 1 §:ään. Samalla ne siirtyisivät ankarampien rangaistusasteikkojen piiriin. Tässä yhteydessä tulisi myös pohtia, onko rikoslain 20 luvun 5 §:ssä rangaistaviksi säädettyjen tekojen määrittelyssä ja suhteessa toisiinsa tarkistamisen varaa.

Nähdäksemme rikoslain 20 luvun 1 §:n 2 momentti siltä osin kuin kyse on sukupuoliyhteydestä käyttämällä hyväksi toisen sairautta, on soveltamisalaltaan laajempi ja kattaa kokonaisuudessaan 5 §:n 3-kohdan tarkoittamat tilanteet. Katsomme, että rikoslain 20 luvun 5 §:n 3-kohta voitaisiin poistaa kokonaan, koska sille ei jäisi enää itsenäistä soveltamisalaa.

Kiinnitämme myös huomiota rikoslain 20 luvun 5 §:ssä käytettyyn ilmaisuun "taivuttaa". Usein minkäänlaista taivuttamista ei tarvita asianomistajan saamiseksi sukupuoliyhteyteen. Säännös tulisi muuttaa muotoon "joka asemaansa hyväksi käyttäen on sukupuoliyhteydessä tai ryhtyy muuhun...".

21.6.2012

Dnro 43/62/12

Myös säännöksen 1 momentin 4-kohta on ongelmallinen edellyttäessään, että tekijä käyttää törkeällä tavalla hyväkseen asianomistajan erityistä riippuvuutta tekijästä. Säännöksen ensimmäisessä lauseessa oleva ilmaisu "asemaansa hyväksikäyttäen" pitää jo sinällään sisällään asianomistajan tekijään nähden valitsevan riippuvuussuhteen hyväksikäyttöä. Käytännössä 4-kohdan tarkoittamia tilanteita on ollut lähes mahdoton näyttää toteen, minkä vuoksi kohtaa on sovellettu vain harvoin. Myös arviomuistiossa (s. 69) todetun mukaan tapauksia, joissa 20 luvun 5 §:n 1 momentti olisi tullut sovellettavaksi on oikeuskäytännössä ollut vain vähän. Pykälää on ennen vuoden 2011 alkua sovellettu lähinnä tuolloin kumotun momentin mukaisissa puolustuskyvyttömyystilanteissa.

Mikäli edellä esitetyin tavoin rikoslain 20 luvun 3 §:n ja 5 §:n tarkoittamat teot sukupuoliyhteyden sisältävien tekojen osalta siirretään yhden rikosnimikkeen alle, on vaarana että säännöksestä tulee raskas ja vaikeaselkoinen. Pidämme kolmiportaisen jaottelun säilyttämistä suotavana. Pakottaminen sukupuoliyhteyden tulisi samassa yhteydessä korvata tekoa paremmin kuvaavalla nimikkeellä.

Törkeän raiskauksen täydentäminen (RL 20 luku 2 §)

Muistiossa ehdotetaan, että törkeää raiskausta koskevan rikoslain 20 luvun 2§:ää täydennetään niin, että teon kohdistuminen lapseen eli alle 18-vuotiaaseen henkilöön, lisätään teon törkeäksi tekeviin pykälän 1 momentin kvalifiointiperusteisiin.

Valtakunnansyyttäjänvirasto yhtyy tältä osin muistiossa esitettyyn. Lisäksi toteamme, että säännöksen ilmaisu "useat" on tuottanut tulkintavaikeuksia. Ilmaisu tulisi muuttaa muotoon "kaksi tai useampi".

Sukupuoliyhteyden määritelmä ja lievän raiskauksen rangaistusasteikko

Valtakunnansyyttäjänvirastolla ei ole huomauttamista sukupuoliyhteyden määritelmän (20 luku 10 § 1) muuttamisen eikä lieventävien asianhaarojen välttämisen tehtyn raiskauksen enimmäisrangaistuksen korottamisen osalta.

Syyteoikeus ja sen käyttö (RL 20 luku 11 § ja 12 §)

Muistiossa esitetään, että mainitut syyteoikeutta ja toimenpiteistä luopumista koskevat pykälät kumottaisiin. Tällöin kaikki aikuisiin kohdistuvat seksuaalirikokset olisivat virallisen syytteen alaisia, eikä asianomistajan vakaa tahto voisi enää estää syytteen nostamista raiskauksesta. Muutosehdotusta on käsitelty muistiossa melko perusteellisesti ja esitetty useita sitä puoltavia seikkoja. Valtakunnansyyttäjänvirasto pitää näitä painavampina kuin vastaan puhuvia näkemyksiä.

21.6.2012

Dnro 43/62/12

Pakottaminen seksuaaliseen tekoon (RL 20 luku 4 §) ja seksuaalinen hyväksikäyttö seksuaalisen teon osalta (RL 20 luku 5 §)

Muistiossa esitetään pohdittavaksi, tulisiko seksuaaliseen tekoon pakottamista (rikoslaki 20 luku 4 §) ja seksuaalista hyväksikäyttöä koskevaan rikoslain 5 §:ään jäävät, muut kuin sukupuoliyhteyden sisältävät teot keskittää samaan pykälään yhteisen rikosnimikkeen alle. Samoin tulisi pohtia näiden tekojen rangaistusarvoa suhteessa toisiinsa.

Valtakunnansyyttäjäviraston käsityksen mukaan pakottamista seksuaaliseen tekoon ja muut kuin sukupuoliyhteyden sisältäviä rikoslain 5 §:n mukaisia tekoja koskevien rangaistusasteikkojen tulisi johdonmukaisuussyistä olla samat. Tähän perustuva rikosten yhtäläinen moitittavuus puoltaisi niiden keskittämistä samaan pykälään.

Uusi ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen yhdistelmä

Muistiossa todetaan, että oikeusministeriön asettama työryhmä selvittelee parhaillaan kysymystä siitä, voitaisiinko pitkiin ehdollisiin tuomioihin liittää lyhyt ehdoton rangaistus. Muistion mukaan ehdollisen ja ehdottoman yhdistelmä-rangaistus saattaisi olla käyttökelpoinen myös seksuaalirikosten rangaistusseurauksena.

Valtakunnansyyttäjävirasto pitää ajatusta jatkopohdinnan arvoisena. Rangaistuksen määräämistä koskevat ongelmat keskittyvät varsinkin tapauksiin, joissa ehdollinen tuntuu riittämättömältä ja ehdoton liian ankaralta. Näihin ongelmiin uusi yhdistelmä-rangaistus ei kuitenkaan välttämättä tuo helpotusta. Kyseisissä tilanteissa ehdollista rangaistuksen ohella on tuomittu oheissakkoa tai yhdyskuntapalvelua.

Koska uuden yhdistelmä-rangaistuksen käyttöönottoa koskeva selvittelytyö on oikeusministeriössä kesken, Valtakunnansyyttäjävirasto ei vielä tässä vaiheessa ota tarkemmin kantaa kyseisen rangaistusseuraamuksen käyttökelpoisuuteen seksuaalirikosten kohdalla.

Valtakunnansyyttäjä

Matti Nissinen

Valtionsyyttäjä

Anu Mantila